

**PRŮNIK KURENTU DO ČESKÉ NOVOGOTICKÉ KURZÍVY
NA PŘÍKLADU BOSKOVICKÉ RYCHTÁŘSKÉ KNIHY 1556–1667 (1687)**

PETR SEDLÁČEK

The article deals with inclusion of an elements of Kurrent, the German neo-gothic cursive, into the Czech neo-gothic cursive. This inclusion is observed within municipal official book of the town of Boskovice in the years 1556–1667 (1687). Besides identifying the scribes' hands and taking into account the individual elements of their manuscripts, the work deals with the repertoire of abbreviations used by them.

Key words: Kurrent; German neo-gothic cursive; Czech neo-gothic cursive; Town of Boskovice, municipal official book; scribe; palaeography.

1. Úvod

Pozdní středověk a raný novověk otevírá v oblasti paleografie prostřednictvím kancelářských produktů prostor pro řešení základních otázek ohledně charakteru, typologie a též výuky písma. Hlavním cílem této studie je, jak napovídá samotný název, pozorovat na příkladu boskovické rychtářské knihy¹ postupné pronikání a prosazování kurentních, zběžnějších, „německých“ tvarů do české novogotické kurzívy, jež je kreslenější, často polokurzívní, a svoji formou navazuje na pozdně středověký vývoj písma. Pozornost tedy bude věnována podrobné analýze typů písma, stylu psaní a samozřejmě také rozlišování písarských rukou, vytyčení charakteristických prvků a individualit v jejich duktu za použití metod aplikovaných Jaroslavem Kašparem na městských knihách pražské provenience. Stranou studia nezůstane sledování repertoáru zkratk užívaných rozebranými písaři.

Vzhledem k množství písařů, jež participovali na genezi a fungování zmíněné boskovické knihy, zvolíme pro účely pozorování genetických změn písma pouze ty, u nichž je možné sledovat určitý progres a v jejichž projevu je transformování *neogotica bohemica* k *neogotica germanica* nejmarkantnější, případně jsou v rámci daného typu jeho nejcharakterističtějšími producenty.²

¹ Kniha je uložena v MZA Brno – SOKA Blansko, ve fondu Archivu města Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10.

² K boskovickým městským a pozemkovým knihám byly dosud publikovány studie: SEDLÁČEK, P.: *Pozemkové knihy města Boskovice 1694–1786*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 29, 2015, č. 2, s. 79–96; TÝŽ: *Tzv. kronika Antonína Johanna Pardubského a přijímání měšťanů v Boskovicích v letech 1716–1858*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 29, 2015, č. 1, s. 11–25; TÝŽ: *Paleografický rozbor tzv. kroniky Antonína Johanna Pardubského 1714–1858*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 30, 2016, č. 1, s. 37–55; MUSILOVÁ, I.: *Václav Letovský, radní písař městečka Boskovic. K možnosti rekonstrukce životních osudů úředníka na malém poddanském městečku*. In: Führer, L. – Musilová, I. – Voborný, J. – Červená, R. (eds.): *Datum per Manus. Přátelé, kolegové a žáci Zbyňku Svitákovy k 60. narozeninám*. Brno 2015. s. 289–329; TÁŽ: *Paleografická analýza nejstarší městské knihy Boskovic z let 1484–1581*. Sborník archivních prací 64, 2014, č. 2, s. 323–354; TÁŽ: *Filigrány dochované v nejstarších městských knihách Boskovic a Letovic z let 1484–1761*. *Studia historica Brunensia* 60, 2013, č. 1–2, s. 157–176.

2. Paleografický rozbor

Dříve než přistoupíme k rozboru jednotlivých písarských rukou, jež se podílely na vzniku a fungování městské – rychtářské knihy, shrneme si obecně poznatky a fakta o zkoumané knize z hlediska paleografie.³

Nejužívanější psací látkou novověku byl papír, tudíž i boskovická městská kniha je psána na papíru. Způsob jeho výroby na něm zanechal specifické znaky, takže v případě ručně vyrobeného papíru, jež je zde převážně použit, jsou patrné stopy síta, kterým se papírovina nabírala. Jedná se o takzvané žebrovaní.⁴ Značná část listů byla poškozena a chybějící části na okrajích byly doplněny vhodně tónovanou papírovou suspenzí.

Nedílnou součástí psacího náčiní byl vedle pera též inkoust, kterému se ještě budeme dále věnovat. K běžnému psaní užívali písaři pera zhotovená z husích brků, které byly nejlevnější. Nedosahovaly ovšem kvality brků labutích, tetřevích či pštrosích. Na základě pozorování písarských stylů jednotlivých rukou lze předpokládat, že písma, jež mají svislý sklon, byla psána brkem seříznutým kolmo k ose pera. Nakloněná písma, která jsou v rychtářské knize ve většině případů, byla zhotovena pery, jejichž hroty byly seříznuté šikmo. Vzhledem k tomu, že se převážně jedná o kurzivní písma, byl hrot zúžený, čímž postupně mizí stínování tahů. V případě potřeby však mohl písař vyvinout přítlak na pero, čímž dosáhl určitého vystínování.⁵

Kvalita inkoustu je v knize variabilní, takže i v rámci jednoho folia lze najít několik různých typů inkoustu. Je to pravděpodobně dáno tím, že písaři si až do devatenáctého století inkoust vyráběli převážně sami. Vzhledem k tomu, že většina zápisů v knize je psána inkoustem, který si i přes své stáří zachoval černou barvu, používali písaři nejčastěji kvalitní duběnkový inkoust bez příměsi kovu. Původně tmavý inkoust však mohl v některých případech vlivem stáří vyblednout.⁶ Důvodem však může být též obsah železa, čímž se text po čase zabarvil do rezavého či hnědého odstínu.⁷

Spolehlivě můžeme rozlišit patnáct písarských rukou, jež se na tvorbě městské knihy podílely. Písmo je ve většině případů zřetelné a na první pohled dobře čitelné díky relativně přesným tvarům jednotlivých liter. Při čtení zápisů může nastat problém tehdy, je-li dané folio poškozené, inkoust vybledlý či je písmo stísněné a drobné, nebo drůky a smyčky dlouhých písmen, popřípadě písmen s horní či dolní délkou, zasahují do okolních řádků. Přesné rozlišení jednotlivých písarů se komplikuje tehdy, když jich více psalo podobným stylem písma. Některé rukopisy tak působí dojmem, že došlo k pozvolné změně jejich vzhledu. Problémem při rozlišování písarských rukou je skutečnost, že profesionální písaři znali a používali různé tvarové varianty téhož písmene. V úvahu je třeba vzít také únavu při psaní, což může změnit celkový vzhled textu, či opotřebování psacího náčiní, které může vést k výrazným změnám písma v rámci jednoho zápisu. Během porovnávání rukopisů je třeba sledovat odlišnosti od běžného úzu, které se projevují nejen ve tvaru liter, ale i v jejich duktu. Důležité je si také uvědomit, že jeden písař mohl ve své funkci působit i několik let, popřípadě desetiletí, což může vést také ke změně celkového vzhledu písma.⁸ I při běžném sledování zápisů v knize je patrné, že mnozí písaři chtěli ušetřit místo,

³ Text vychází z bakalářské diplomové práce SEDLÁČEK, P.: *Paleografický rozbor rychtářské knihy města Boskovic 1556–1667*. Brno 2012. Práce byla zpracována pod vedením doc. dr. Pavla Krafla na Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF MU Brno.

⁴ KAŠPAR, J.: *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím, sv. I*. Praha 1987, s. 22.

⁵ Tamtéž, s. 25.

⁶ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, fol. 37v.

⁷ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 27.

⁸ PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*. České Budějovice 2008, s. 62–63.

tudíž často jsou všechny zápisy, jež se vztahují k témuž případu, vměstnány na jednu stranu. Během postupného dopisování splátek za prodané grunty se pak čitelnost textu ještě více komplikuje, neboť písaři se snažili svůj zápis co nejvíce stlačit na dané folio. Různé dodatky pak lze sledovat nejen pod původním textem, ale rovněž okolo něj.

Městská – rychtářská kniha boskovická vznikala v rozmezí let 1556–1667, přičemž je v ní vložený i list se zápisem datovaným rokem 1687, takže v ní lze najít následující typy písma; v druhé polovině 16. století jde o české novogotické písmo, které Jaroslav Kašpar označuje latinským termínem *neogotica bohemica*. Převážně se jedná o polokurzívu, tedy *scripta semicursiva*. Můžeme však vidět i kurzivní prvky, kdy se písař snaží o důsledné spojování všech liter ve slově, čímž se psaní zrychluje a představuje více prostoru pro individuální prvky písařské osobnosti. Ke konci 16. století se s postupujícím vlivem centrální habsburské kanceláře ve Vídni prosazují stále častěji kurentní prvky. Česká novogotická kurzíva či *semicursiva* s kurentními prvky je tedy smíšeným písmem. Tento styl se v rychtářské knize objevuje nejčastěji, ovšem s blížící se polovinou 17. století je postupně vytlačeno německou novogotickou kurzívou. Jazykově jsou však zápisy stále české. Vedle novogotických písem, které svým vývojem navazují na středověk, se zde objevuje též písmo humanistické, převážně *humanistica semicursiva* a *cursiva*, které však písaři užívají pro psaní jazykově latinských slov. Ne vždy je však možné si u kategorizace písařských stylů vystačit jen s těmito dvěma typy. Často se totiž *scripta neogotica* a *humanistica* prolínají. Jaroslav Kašpar pro takto smíšená písma uvádí ve své publikaci⁹ pojem *neogotico-humanistica cursiva* pro novogoticko-humanistické kurzivní písmo, či *neogotico-humanistica semicursiva* pro polokurzivní písmo.

Součástí zápisů v knize jsou také zkratky, kterými písaři ušetřili čas při zhotovování textů a prostor na psací látce. V rámci celé knihy se vyskytují a neustále opakují tatáž zkrácená slova ve stejných či jen nepatrně odlišných tvarech. Jedná se především o zkrácení slova „jest“ do podoby „gt“, slovo svatý v různých mluvnických pádech stahují písaři suspenzí, takže zapíší počáteční písmeno a poslední literu nadepíší. Takto zkrácené výrazy bývají doprovázeny nadepsanou čárkou jako zkracovacím znaménkem. Latinský termín „ut supra“ je nejčastěji vidět ve formě „vts“, přičemž opět je tento výraz doprovázen nadepsaným zkracovacím znamením. U jiných latinských výrazů dochází k vodorovnému proškrtnutí dřívku u písmene „p“, což lze rozvést do podoby „per“, v případě boskovické knihy častěji „pra“. Specifickými zkracovacími znaménky jsou apostrof, středník, dvojtečka či svíslá smyčka na konci slova. Nejhojněji se však užívá již zmíněné nadepsané označení pro zkrácení. To má obvykle formu obloučku připomínajícího arkádu, ovšem vyskytuje se též v rovném tvaru. Stále se opakující formulace, např. „za purkmistrů“ či „po nebožtíku“, se objevují téměř u všech písařů ve stejné či pouze mírně odlišné podobě. Samozřejmostí jsou též specifické zkratky pro váhové jednotky a peněžní částky.

Z diakritických znamének je nejhojněji užívaná tečka, která se vyskytuje nad arabskou číslicí „1“, literou „i“ a doprovází též písmeno „z“, kdy zastupuje dnešní háček. Pro odlišení písmene „u“ a „v“ připojují písaři nad prvně uvedenou literu čárku ve tvaru svíslé vlnovky.

Číslice jsou v boskovické knize převážně arabské, ovšem sporadicky se objevuje i římské číslování. To se vyskytuje především v zápisech nějaké hodnoty, např. „xx ss“ pro vyjádření „20 kop“. Jsou zapsány především minuskulním způsobem.

V následující části této kapitoly si představíme osm písařských rukou, na nichž si můžeme nejlépe doložit genetické proměny ductu jednotlivých liter, od „českých“ forem po pronikání kurentních prvků a jejich narůstající dominanci. Pro větší přehlednost zde zařadíme tabulku s foliemi, na jejichž základě budou dané písařské ruce analyzovány. Tabulka je rovněž doplněna o stru-

⁹ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 47.

čný regist zápisů na zkoumaných listech knihy. Rozbory písařských rukou jsou doplněny tabulkou, která shrnuje prvky, zvláštnosti a individuální rysy, jimž byla u daného písaře věnována pozornost.

Písařská ruka	Rok zápisu	Folio	Regest
P1	1556	4r	Za rychtáře Jiřika Kaliny se zakládá rychtářská kniha.
	1556, 1559	6r	Prodej gruntu v ulici Chlaustné.
P2	1556	7v	Narovnání mezi Matušem Šplíchalem a rukojmími.
	1556	9r	Smlouva o podíl Oršuly dcery Kavkovy a sirotky Jana Peřiny.
P3	1594	12r	Prodej kovářského náčiní po nebožtíku Valentovi kováři Jiřovi Laubalovi.
	1600	72r	Prodej gruntu od Linharta Wohankova na Bělé.
	1602	115v	Prodej gruntu od Martina Macháně Janovi, synu jeho.
P4	1600	137r	Prodej gruntu od Linharta Wohankova na Bělé k ruce J. M. Páně.
	1603	126r	Prodej gruntu od Vavřince Kuchmistrova Vítovi Mlynáři.
	1604	131r	Prodej gruntu Urbankovského od purkmistra a pánů Janovi nebožtíka Tomáše Prdlova.
	1613	235r	Prodej aneb odvod gruntu po nebožtíku Mikulášovi Menšudovi Jakubovi Mikušovi.
P7	1603	114r	Prodej gruntu po nebožtíku Jiříkovi Zlamjelitovi Annie vdově.
		123r	Prodej gruntu Martě vdově po nebožtíku Jilkovi Hodaušovi.
P10	1619	339r	Smlouva a narovnání mezi Jiřikem Vizovským a Maruší Jaudkou o pozůstalost statku po nebožtíku Tomáši Kaláškově.
	1638	3r	Svatební smlouvy Adama Sandika a Doroty pozůstalé po nebožtíku Jakubovi Konšelským.
	1646	314r	Tomáš Palous prodal Pavlovi Stárkovi a jeho manželce padělek dvou lánní.
P12	1654, 1658	167r	Václav Makas položil rejstřík Martina Pinkavy gruntovní peníze za rok 1653 a 1654. Václav Haspra jinak Makas položil gruntovní peníze na rejstřík Jana Fialy za rok 1655 a 1656.
	1657	361r	Výrok ve prospěch Anny, manželky Matěje Bezděka z Němčic.
	1667	185r	Martinovi Němečkovému je prodán podsedeck po nebožtíku Pavlovi Loubalovým.
P15	1687	245r, 245v	Jiříku Slováčkovi se uděluje osvobození od robot a platů na dobu 3 let, bude-li dobře hospodařit na svěžené chalupě.

2.1 Písařská ruka P1

Individualita ruky	Rok zápisu	Folío	Stručný popis individuality
	1556	4r	Pravosklonný dřík převyšuje dvě k němu připojená nestejně velká bříška.
			Robustní smyčka v horním pásmu.
			Oblouk je z dolního pásma doveden až k vrcholu písmene.
			Výrazný oblouk v horním pásmu.
		6r	Dolní klička přechází ve dřík ukončený obloučkem na vrchní lince s prohnutím doprava.
			Šikmý tah od vodorovného břevna.
		4r	Výrazný šikmý dřík protažený do dolního pásma

Písařskou ruku P1 můžeme sledovat na listech 4r, 4v, 5r, 5v, 6r a 6v. Veškerá produkce tohoto písaře spadá do roku 1556 až na jeden zápis, který je o tři roky mladší. Písmo lze charakterizovat jako českou novogotickou polokurzívu. Všechny zápisy P1 se vyznačují pravidelností ve tvarech jednotlivých písmen, zběžností písma, které je však velmi dobře čitelné díky nedůslednému spojování liter a celkovou úpravou textu, kdy rozestupy mezi rovně vedenými řádky jsou pravidelné.

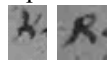
V textech je možné sledovat i občasné užívání zkratk. Jedná se především o kontrakční zkrácení slova „jest“ do tvaru „gt“ doprovázený vodorovnou čárkou, častěji však obloučkem. U číslice „6“ je písařská ruka P1 charakteristická výrazným šikmým protažením nad vrchní

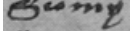
linku . Majuskulní „B“ se u tohoto písaře skládá z mírně pravosklonného dříku, k němuž jsou připojena dvě nestejně velká bříška, přičemž dřík převyšuje horní oblouk. Litera „d“ má podobu přeškrtnuté nuly¹⁰. Smyčka v horním pásmu je často velmi robustní. Minuskulní „g“ je pro písařskou ruku P1 velmi specifické. Písmeno se skládá z takřka výhradně uzavřeného bříška

¹⁰ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 55.

v podobě jednoduché litery „a“, z něhož vede do dolního pásma oblouk, který je následně dove- den až k vrcholu písmene. Vytvořením tohoto tvaru pak může vzdáleně připomínat středověký duktus, kdy bylo břívsko uzavřeno posledním tahem a vzniklo vodorovné břevno. Velká písmena

„K“ a „R“ píše jednoduše a nejvíce se podobají prvním typům, které uvádí J. Kašpar¹¹. U malého „k“ pak tento písař vytváří výrazný oblouk v horním pásmu, který zůstává buď ote- vřený a nevytváří smyčku, nebo se svažuje dolů do středního pásma. Okrouhlé „s“ na počátku slov či jako předložku má P1 složitě stočené a jeho duktus je podobný jako u pozdně stře- dověkého „s“, avšak jeho tvar se již mění. Začíná dolní kličkou, která přechází tahem vzhůru ve dřík ukončený u vrchní linky malým obloučkem prohnutým doprava.¹² Následující písmena většinou nejsou s touto literou svázaná a jsou odsazená, což spolu s popsanou formou písmena považují za jeho individuální rys. Výše uvedené odsazení můžeme doložit na listě 6r, ř. 10 na

všeobecným zkracovacím znaménkem zkráceném slově „summy“ . U velkého „T“ využívá k napojení dalších písmen šikmý tah vedoucí od břevna a následně protínající dřík v jeho horní a dolní části, což je patrné na příkladech in folio 6r, ř. 20 na zájmenu „ten“ a ř. 4 stejného listu ve slově „tak“. Ve výčtu zvláštností písařské ruky P1 je nutné zmínit také tvar písmena „y“. Plní-li v textech roli litery „i“, bývá jeho šikmý dřík výrazně protažen až do dolního pásma, což vytváří charakteristický vzhled rukopisu P1. V případě, kdy výše rozebírané písmeno zastává roli „y“, je šikmý dřík v dolním pásmu zalomen a tenčím tahem pak směřuje šikmo doprava k základní lince.

2.2 Písařská ruka P2

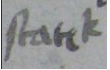
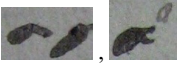
Produkcí písaře P2 máme doloženou na listech 7r, 7v, 9r a 9v, přičemž všechny byly napsány roku 1556. Písmo můžeme charakterizovat jako českou novogotickou polokurzívu. Je poměrně dobře čitelné a úhledné, avšak často při psaní došlo ke slévání inkoustu u písmen se smyčkami a obloučky, což celkový estetický dojem narušuje. Příčinou onoho slévání mohlo podle mého názoru být špatné seříznutí pera. Barva inkoustu je šedočerná. Síla jednotlivých tahů je poměrně pravidelná. Písmo nemá žádný výrazný sklon, je spíše vertikální a vedení řádků je vesměs striktně horizontální.

P2 užívá proti svému předchůdci i následovníkům nejvíce zkratk. Nejčastěji nadepisuje pís- mena na konec slov, jak lze pozorovat na příkladech in folio 7v. Ve druhém řádku zkracuje zájmeno „jeho“ do tvaru „ge^o“, v šestém řádku pak „toho statku“ na „to^o statku“. Na listě 9r pak hojně užívá všeobecného zkrácení pomocí obloučku nad slovem, např. „swy[m]“, „spowole- nii[m]“. Slovo „jest“ kontrakcí zkracuje jako „gt“ v doprovodu s obloučkem nad oběma písmeny. Na posledním řádku folia 9r použil písař P2 latinskou formuli „ut supra“ v její zkrácené podobě „vt sp“, přičemž „p“ má vodorovně přeškrtnutý dřík, což je značka relativního významu, v tomto případě rozvedený do tvaru „pra“.

Číslice 5 začíná P2 psát shora, kde je viditelně tučné břevno, z něhož vychází postupně slab- noucí a lehce zakřivený tah. Písmeno „a“ na počátku slov nebo v pozici spojky vychází z tvaru

¹¹ Tamtéž, s. 133, 136.

¹² Tamtéž, s. 99.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1556	9r	Z tučně psaného vodorovného břevna sestupuje postupně slábnoucí tah ve tvaru vlnovky.
	1556	7v	Tvar arabské šestky.
	1556	9r	Písmeno je složeno ze dvou tahů - břevna a k němu připojené části připomínající arabskou dvojku, jež je někdy umístěna na horní části dříku.
	1556	7v	Šnekovitě stočené písmeno ve tvaru arabské šestky.
	1556	7v	Důsledné spojování liter a odsazení koncového „k“.
	1556	7v	U liter „a“ a „g“ je typické slévání inkoustu.

řecké alfy, avšak nedochází zde k překřížení kosmého, tučného tahu koncovým tahem uzavírajícím bříško. Tahle litera se svojí podobou blíží modernímu „A“ a J. Kašpar ho ve své publikaci

uvádí pod typem VIII.¹³ U minuskulního „b“ považují za charakteristický rys písaře P2 tvar připomínající arabskou šestku. Malé písmeno „k“ je psáno dvěma tahy pera, přičemž prvním se vytvoří odprava široký oblouk přecházející ve dřík. Druhým tahem se potom ke dříku připojují zbývající části, oblouček a vodorovné břevno, které se většinou píše jedním tahem a mají podobu arabské dvojky.¹⁴ Občas tuhle závěrečnou část při tvoření písmene posunuje P2 hodně nahoru, jak je patrné v tabulce. U litery „s“ na počátku slov užívá tento pisář dva tvary, přičemž oba mají jednoduchý duktus. Buď bývá „s“ v majuskulním tvaru, který se podobá arabské šestce a J. Kašpar ho označuje jako první typ¹⁵, nebo používá dlouhé „s“. Jedná-li se o velké písmeno „S“, píše ho takřka výhradně prvním uvedeným typem. U některých slov, např. statek na 5. řádku listu 7v, je patrné důsledné spojování jednotlivých liter, avšak koncové „k“ P2 vždy odsazuje a v některých případech se může zdát, že je jakoby nadepsané.

¹³ Tamtéž, s. 104.

¹⁴ Tamtéž, s. 94.

¹⁵ Tamtéž, s. 111.

2.3 Písařská ruka P3

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1600	72r	Výrazný oblouk na konci dříku prohnutý doleva a smyčka v dolní části dříku.
			U litery „G“ užívá P3 dva tvary. První zejména v nadpisech, druhý v běžném textu.
	1602	115v	Tvar je podobný modernímu písmenu „J“.
	1600	72r	Značný náprah u liter „M“, „N“, „S“, „W“.
	1594	12r	Charakteristická drobná klička na dříku ohnutém doleva a výrazná smyčka vedoucí z dolního břicha a křížící dřík.
	1600	72r	Výrazná dolní smyčka přecházející ve dřík ukončený obloučkem doprava.
	1594	12r	Prohnutí vodorovného břevna do tvaru háčku.

Produkcí P3 můžeme sledovat hned na několika listech z různých let. Poprvé jej lze doložit na jeho zápisu s nejstarší datací, rokem 1592, in folio 275r, ovšem hojněji produkoval v letech 1594 až 1597, přičemž zápisy z těchto let jsou na listech v knize zařazených před výše uvedeným foliem. Nejvíce ovšem tvořil na samém sklonku století, přesněji mezi roky 1599 až 1603. Jeho písmo lze charakterizovat jako českou novogotickou kurzívu. Čitelnost jím napsaných textů je velmi dobrá díky jeho celkově úpravě a dostatečně velkým písmenům.

Jeho písařský styl a duktus budeme sledovat na listech 12r, na kterém je zápis z roku 1594, dále 72r se záznamem učiněným v roce 1600 a nakonec na foliu 115v, na němž je zápis pořízený roku 1602.

Při prvním seznámení s rukopisem P3 si lze všimnout, že texty jím psané, mají rovné vedení řádků a bývají psány těžkým písmem, tedy střídání tenkých a silných tahů pera je zde znatelné. Inkoust je převážně sytě černý. Sklon písma je mírně pravosklonný. Další charakteristikou pak jsou výrazné majuskuly, zejména u liter „G“, „P“, „M“, „W“. Dříky těchto písmen, obzvláště „G“ a „P“ jsou často složité stočené, což vytváří ozdoby.

Zkratky tento písař neuzivá mnoho, vesměs se jedná o zkrácené tvary slov „svatém“, „svatých“, apod. V těchto případech vždy napíše písmeno „s“ a nadepíše příslušnou literu, kterou slovo v plném znění končí. Celá zkratka je pak nahoře doprovázena obloučkem, jakožto zkracovacím znaménkem. Zkráceně také píše slova „purkmistr“ a „nebožtik“.

U číslice „5“ hojně užívá typické prohnutí břevna do tvaru háčku, což považují za individualitu jeho ruky, jelikož tento prvek v psaní číslic převážil až v sedmáctém století.¹⁶

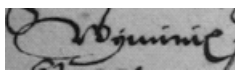
Majuskulní „B“ je pro P3 typické svým vzhledem, který připomíná spojené arabské číslice dva a tři. Dřík je pravosklonný, převyšuje horní oblouk a následně se stáčí doleva. Ve spodní části je dřík opatřen smyčkou (případně kličkou), od níž jsou pak směrem nahoru utvořena dvě nestejně velká bříška. Velké písmeno „G“ můžeme u písařské ruky P3 sledovat nejčastěji ve dvou tvarech. Nadpisová forma „G“ je ozdobná a má složitější duktus. Svým tvarem lehce připomíná literu „B“. Písmeno je tvořeno dřikem, jenž je na horním konci výrazným obloukem zahnut doprava. V dolní části dříku je občas patrné jeho rozštěpení, které je typické pro kurentní tvary písmen. Dále jsou pak vytvořena dvě bříška, přičemž spodní není uzavřené a dotažené ke dříku, jelikož velkým levým obloukem se zvedá až nad vrchní linku do horního pásma, kde je následně vytvořena klička a tah pera pokračuje doprava nad horní bříško. V běžném textu však tento tvar P3 příliš neuzivá a píše jednodušší formu, která je uvedena v tabulce. Jedná se o takřka identický duktus, avšak chybí zde ona ozdobná klička. U litery „e“ si můžeme v ojedinělých případech všimnout tvaru, který se začíná podobat kurentnímu tvaru tohoto písmena, viz folio 12r, ř. 7.

Velké písmeno „I“, které v textech plní funkci majuskulního „J“, se svým tvarem nejvíce podobá třetímu typu, který popisuje ve své publikaci¹⁷ J. Kašpar. Majuskulní „L“ je

charakteristické výraznou osmičkovou smyčkou, viz začátek 1. řádku in folio 12r. Velké počáteční písmeno „P“ má nejčastěji tvar, který J. Kašpar uvádí jako třetí typ¹⁸. Typická je také drobná klička nahoře zakončující dřík ohýbající se doleva. Tento prvek však občas zcela mizí. K dříku jsou z pravé strany připojena dvě bříška, přičemž horní dřík převyšuje. Tah dokončující dolní bříško je ukončen velkou smyčkou, která ve svém konečném tahu protíná dřík a následně může sloužit jako funkční smyčka. U souhlásek „s“, „w“, občas také „m“ a „n“ je specifický značný náprah, takže tah pera často začíná až pod úroveň písmena a zasahuje na dolní dotahovací linku, popřípadě ještě pod ni, což lze doložit na slově „wyminił“ na čtrnáctém řádku listu 72r.

Duktus kulatého „s“ na počátku slov či v roli předložky začíná mohutnou dolní smyčkou, která přechází tahem vzhůru ve dřík ukončený u vrchní linky malým obloučkem prohnutým doprava.¹⁹

2.4 Písařská ruka P4

Písařská ruka P4 se v rychtářské knize města Boskovic poprvé objevuje v zápisu z roku 1593, ovšem další doložený zápis učinil až roku 1600. Z množství zápisů, které v tomto rozmezí let

¹⁶ Tamtéž, s. 143.

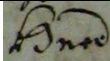
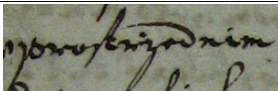

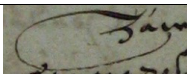
¹⁷ Tamtéž, s. 107.

¹⁸ Tamtéž, s. 110.

¹⁹ Tamtéž, s. 99.

byly učiněny, usuzují, že prioritní postavení měl až do roku 1603 písař P3. Z toho důvodu se P4 objevuje v těchto letech pouze sporadicky. Nejhojněji produkoval mezi roky 1603 a 1613. Písmo lze charakterizovat jako německou novogotickou kurzívu. Jeho zápisy jsou dobře čitelné, mají stálou úpravu a na první pohled drobné písmo je typické výraznými velkými písmeny. U některých má P4 značné nápřahy, které zpravidla vedou kosmo doleva až k horní dotahovací lince. Charakteristické pro zápisy jím psané je také odlišování nadpisu, které píše kresleným novogotickým písmem.

Zkráceně P4 píše především stále se opakující formule, např. „za purkmistrů“, „po nebožtíku“. Stejným způsobem jako písař P3 zkracuje také různé modifikace výrazů „svatém“, „svatých“, atd. Jeho zápisy často končí formulí „Stalo se letha a dne ut supra“, přičemž latinský termín vyjadřuje písmeny „Vts“ v doprovodu se zkracovacím znaménkem.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1600, 1603	137r, 126r	Hrnatý tvar ve formě středověkého písmene „o“ a nahoře nedovřený ovál při rychlém psaní.
	1600	137r	Dřík zakončený výrazným pravým, vlevo otevřeným obloukem.
	1603	126r	Z oblého punktu vede do horního pásma doleva zatočený tah.
			Z oblého punktu vede do horního pásma doleva zatočený tah.
	1600	137r	K dříku je připojen tenký tah ve tvaru girlandy přecházející do dlouhého oblouku vedeného doleva a různě prohnutého.
	1603	126r	Mnoha tenkými tahy zdobené velké „P“.
	1600	137r	Výrazný tah v podobě pravého, vlevo otevřeného oblouku.
	1603	126r	Velký nápřah, který zasahuje až do spodního řádku, je typický u písmen „W“ a „Z“.

Jeho duktus budeme dále rozebírat na listech 137r se zápisem z roku 1600, 126r s rokem 1603, 131r s textem pořízeným v roce 1604 a nakonec folio 235r, kde se nachází zápis z roku 1613. Číslice „0“ má u písaře P4 formu středověkého písmene „o“, skládá se tedy ze dvou punktů naproti sobě a je hranatého tvaru. Při rychlejšímu psaní je však oválného tvaru, který není nahore dovršen. Majuskulní litera „B“ je pro P4 specifická dříkem vytaženým vysoko nad vrchol horního bříška a formovaným do oblouku vlevo otevřeného. Podobné specifikum má u této písařské ruky také velké písmeno „G“ a „Y“, často také majuskulní „A“, což lze doložit například in folio 131r, ř. 5. Je nutné podotknout, že u velké litery „G“ se někdy dřík nemění v oblouk vlevo otevřený, ale točí se na druhou stranu. Toho si lze všimnout v nadpisu na listu 137r. Zhruba kolem roku 1603 se začíná v písmu P4 těšit oblíbě i tvar malého „d“, který je uveden v tabulce. Tah, který je vedený ze zaobleného punktu do horního pásma je hladký a stáčí se doleva²⁰, přičemž velmi často končí až na začátku slova, v němž se nachází. Takto dlouhé a výrazné tahy jsou pak při prvním pohledu na text nepřehlédnutelné. V době posledních zápisů P4 už takto výrazné vytahování tahů do pravého, vlevo otevřeného oblouku mizí a objevují se podstatně méně, což dokládá i list 235r. V nadpisech, které P4 často doprovází ozdobnými prvky, má malé písmeno „h“, někdy i „b“, jak je vidět in folio 131r, dřík, k němuž je na pravé straně připojen slabý tah, jenž může připomínat girlandu, která následně přechází do oblouku zahnutého doleva, který je často ještě různě, např. esovitě stočený nebo dvěma krátkými a rovnoběžnými, na oblouk kolmými tahy přeškrtnutý. Majuskulní „P“ je v nadpisech nejvíce zdobené. Skládá se z velkého pravého, vlevo otevřeného oblouku, který je v dolní třetině protnut vlnovitým tahem, ze kterého vyrůstá kolmý esovitý tah. Nad ním je pak jedním tahem pera utvořený prvek, který připomíná doleva nakloněné moderní velké písmeno „C“, resp. „G“. Pravý oblouk, kterým psaní tohoto písmene začíná a jenž jsem již popsal výše, je pak ozdoben řadou tenkých tahů, které se různě stáčí a zasahují až k právě popsanému prvku ve tvaru dnešního tiskacího „G“. U písařské ruky P4 však můžeme nalézt i méně zdobené majuskulní „P“, kterého si lze všimnout v nadpise in folio 235r. Podobně jako písař P3, tak i P4 rád užívá u velkých liter „W“ a „Z“ na počátku slov značného náprahu, který se stáčí až pod samotné písmeno a často zasahuje až do dalšího řádku.

2.5 Písařská ruka P7

Písařská ruka P7 se v knize objevuje jen u několika zápisů, přičemž většina z nich je pouze na pár řádcích. Sledovat ji tedy budeme na základě dvou listů, kde napsala delší text. Písmo je dobře čitelné, úhledné a lze ho charakterizovat jako českou novogotickou polokurzívu s kurentními prvky. Již při prvním seznámení s rukopisem P7 si můžeme všimnout výrazných majuskul, které se často objevují i uprostřed slova, viz slovo „vdowa“ na fol. 114r ř. 2 v nadpisu a ř. 4 v textu.

Zkratek tento písař mnoho nepoužívá, v neúplném znění tak lze sledovat různé podoby od slov „svatý“, které zkracuje nadepsáním v doprovodu se zkracovacím znaménkem, nebo tradiční formule „za purkmistra“²¹ či „po nebožtíku“. V prvním řádku textu se nachází výraz „Stec“, který je při přihlídnutí ke kontextu nutno rozvést jako „svatém“. Na konci třetího řádku pak písař použil moderního zkrácení ve formě tečky za písmenem. Jde o výraz „Po N. Jirziku“, kde je staženo slovo „nebožtík“.²² Při rozboru zkratek stojí za zmínku také klasické označení „ss“ pro „kopy“, jež je uvedeno na ř. 19, a zkrácení „grošů“ do podoby „g.“. Často opakovaná formule

²⁰ Tamtéž, s. 89.

²¹ MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, na fol. 114r, ř. 2 je však tato formule v plném znění.

²² Při rozvedení zkratky je nutné ji dle kontextu uvést v ablativu.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1603	114r	Doleva nakloněná výrazná smyčka, která ojediněle slouží k napojení dalších písmen.
			Netradiční tvar ranečku na levé straně dříku připomíná doleva nakloněnou arabskou osmičku.
			Krátký vodorovný tah protíná dřík i druhou část písmene, jež je s dříkem souběžná.
			Velké „T“ svým tvarem připomíná dnešní tiskací „Z“ a jeho koncový tah vedoucí doprava od spodního konce dříku slouží k napojení dalších liter.

„po nebožtíku“ je pak v rámci sledované rychtářské knihy netradičně zkrácena na ř. 18 do tvaru „Ne^{ku}“. Poslední řádek folia 114r přináší typickou zkratku pro latinský termín „ut supra“ v podobě „Vts“ doprovobené obloučkem ve formě arkády.

Malá litera „d“ je pro písarskou ruku P7 charakteristická výrazně doleva nakloněnou smyčkou v horním pásmu, jež v ojedinělých případech slouží k napojení dalšího písmene.²³ Dřík majuskulního „K“ se stáčí doprava a vytváří nad ranečkem oblouček.²⁴ Duktus písmene začíná právě u tohoto obloučku. Raneček v případě P7 není ovšem protáhlý, ale vyznačuje se velkou smyčkou, která spolu s ním připomíná kosmo nakloněnou arabskou osmičku. Klička na pravé straně dříku je posunutá až k základně písmene.²⁵ Malé „k“ má specifikum v podobě krátkého vodorovného tahu protínajícího dřík, jenž je ukončen velkým levým obloukem, a druhou část litery, která je s dříkem souběžná. Majuskulní „T“ je nejčastěji psáno ve tvaru připomínajícím dnešní tiskací „Z“. Tah vedoucí doprava od spodního konce dříku často slouží k napojení dalších písmen.

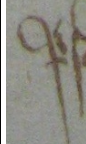

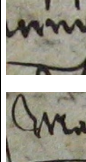
2.6 Písarská ruka P10

Produkce písarské ruky P10 lze na základě pozorování ohraničit lety 1619 a 1647. V tomto období jde o nejvytíženějšího písaře v rámci boskovické knihy, jelikož většina zápisů byla učiněna právě jeho rukou. Poslední doložený zápis z roku 1647 je pro bližší zkoumání příliš krátký, tudíž budeme rukopis P10 sledovat na zápise z roku předcházejícího. Věnovat se mu však budeme také na textech napsaných v letech 1619 a 1638. Písmo je poměrně dobře čitelné a pravdě-

²³ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, fol. 114r, ř. 25, „nerozdıl nau“, fol. 123r, ř. 9 „dožadaneho“

²⁴ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 108.

²⁵ Tamtéž.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1638	3r	Od uzavřeného břicha vede tah do horního pásma, odkud se šikmo naklání doprava až k horní dotahovací lince.
			Malé „d“ má robustní smyčku, která někdy slouží k napojení dalšího písmene.
			Minuskulní „h“ uprostřed slova může být díky svému tvaru připojeno z obou stran. Horní dřík pokračuje do dolního pásma, kde vzniká smyčka.
			Rozštěpený kurentní dřík.
	1619	339r	Od spodního břicha vede výrazný oblouk doprava.
	1638	3r	Dříky dlouhých písmen jsou výrazně protažené.
			V nadpisech má majuskulní „S“ tvar velké arabské šestky.
	1646	314r	Dříky u liter „ij“, „y“ či spřežky „cz“ na konci slova jsou protaženy až do téměř horizontální polohy.

podobně jediným úskalím při jeho čtení mohou být drůčky a smyčky zasahující až do dalších řádků. Již při prvním seznámení s tímto písařem si můžeme všimnout pravidelnosti tvarů písmen, celkové úhlednosti a úpravy textu a sklonu písma, které je na rozdíl od většiny ostatních v knize, stojaté, respektive mírně levosklonné. Charakterizovat lze jako česká novogotická kurzíva, přičemž v některých textových pasážích přechází spíše v polokurzívu. Objevují se tu rovněž kurentní prvky. Během sledovaného období nedošlo v rukopisu P10 k žádným výrazným změnám, avšak z jeho pozdních zápisů z poloviny čtvrtého decénia 17. století můžeme nabýt dojmu, že se již jednalo o písaře v pokročilejším věku, neboť jednotlivé tahy pera působí poměrně nejistě a roztrěseně,²⁶ což v jeho produkci z let dřívějších patrně není.

Číslici „6“ psal tento písař na počátku svého působení v rámci boskovické knihy tak, že od uzavřeného bříška vedl mírně prohnutý tah nahoru k horní dotahovací lince a zakončil jej malým obloučkem doleva. V této formě se však nachází pouze sporadicky. Obvykle je tah vedoucí od uzavřeného bříška veden z horního pásma šikmo doprava a značně protažen až k horní dotažnici.²⁷ Minuskulní „d“ se vyznačuje svoji robustní smyčkou v horním pásmu, která někdy slouží jako spojnice k dalšímu písmenu.²⁸ Oblouček, který vznikl z původního punktu, je výjimečně uzavřen.²⁹ Litera „h“ uprostřed slov má zjednodušený tvar, kdy horní drůček pokračuje přímo bez odbočky do dolního pásma a přechází plynule ve smyčku.³⁰ Takto formované písmeno umožňuje kontinuální připojení písmen z obou stran. Majuskulní „H“ má kurentní rozštěpený drůček. Velké „G“, resp. „J“ je charakteristické tahem vedoucím ze spodního bříška a přecházejícím ve výrazný vpravo otevřený oblouk, jenž často končí až nad písmeny, které ve slově následují. Majuskulní nadpisové „S“³¹ má velmi jednoduchý duktus a svým tvarem připomíná velkou arabskou šestku psanou v opačném směru.³²

Nezaměnitelný vzhled dostává písmo díky výše zmíněnému sklonu, samotnému rukopisu, ale také značnému protahování drůčků a smyček dlouhých písmen, např. „h“, „P“, „S“. Přehlednout nelze ani do téměř horizontální polohy protažené drůčky u liter „ij“, „y“³³ či koncových spřežek „cz“. Repertoár zkratk je u písařské ruky P10 obvyklý a v jeho textech nenajdeme žádné, které by se nevyskytovaly u písařů rozebraných výše.

2.7 Písařská ruka P12

Písařské ruce P12 se budeme věnovat na základě zápisů, které byly pořízené v 50. letech 17. století. Pozornost však upřeme také na text z roku 1667, který se nachází na foliu 185r. Písmo tohoto písaře je poměrně dobře čitelné, ovšem u mnohých slov, zejména vlastních jmen, může nastat při jejich čtení problém, neboť jednotlivé litery jsou často velmi drobné a při rychlém psaní, byť není ještě striktně kurzivní, ztrácejí svůj přesný tvar. Bez vnímání okolního textu se tu čtenář tedy neobejde, přičemž u čtení některých slov není možné sledovat písmena izolovaně, ale je nutné na slovo pohlížet jako na jeden celek a přemýšlet nad kontextem. Mírně pravosklonné písmo ruky P12 můžeme charakterizovat jako českou novogotickou polokurzívu s kurentními prvky. U jazykově latinských slov pak tento písař užívá humanistické písmo.³⁴ Řádky jsou vede-

²⁶ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, fol. 314r.

²⁷ Viz tabulka.

²⁸ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 89.

²⁹ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, fol. 339r, ř. 9, 17, 18.

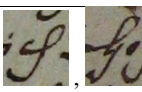

³⁰ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 93.

³¹ Viz tabulka.

³² KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 111.

³³ Viz tabulka a MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, fol. 3r.

³⁴ Viz tamtéž, fol. 167r, ř. 1.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1657	361r	U majuskulního „B“ nevytváří dvě bříška.
	1654	167r	Humanistické majuskulní „D“ je charakteristické vyklenutým bříškem, které není v dolní části dotaženo k patě dříku, a v horní části vzniká velký oblouk.
	1667	185r	Minuskulní „h“ se objevuje ve dvou tvarech v závislosti na rychlosti psaní a pozici litery ve slově.
	1658	167r	Malé „p“ je tvořeno kurentním písmenem „v“ a svislým dříkem.

ny převážně rovně, avšak někdy mají tendenci stoupající, ale místy i klesající.³⁵ Již při prvním seznámení se s rukopisem P12 si můžeme všimnout, že jeho písmo již plně podléhá snaze psát rychle, působí značně moderně a postrádá tak veškeré ozdobné prvky, které jsme mohli sledovat u písařů rozebraných dřívě.

Majuskulní „B“ je tvořeno dvěma tahy. Dřík je protažen do velkého oblouku vpravo, který zasahuje až do bříšek připojených z pravé strany k dříku. Na dolním konci je dřík zalomen a přechází v šikmo vedený tah doprava. Za důležitý individuální rys považují absenci dvou oblouků vytvářejících charakteristická bříška.³⁶ P12 je v rámci rychlého psaní buď vůbec nevytváří, nebo je pouze naznačí mírně prohnutým tahem. V obou případech pak tento tah nedotahuje zpět směrem k patě dříku, ale užívá jej k napojení dalších písmen. Vzdáleně může takto napsané „B“ připomínat i velké písmeno „N“. Humanistické majuskulní „D“ je zvláštní tím, že vyklenuté bříško není ve spodní části dotaženo ke dříku a v horní části vytváří velký pravý oblouk, jenž svým koncovým tahem protíná dřík.³⁷ Minuskulní „h“ lze pozorovat ve dvou tvarech. Na začátku slov či při méně rychlém psaní napsal písař nejprve smyčku, k ní připojil na základně oblouk, z jehož konce vedl v ostrém úhlu tah do dolního pásma.³⁸ U zběžněji psaných slov vede tah ze smyčky bez odbočky dolů do dolního pásma,³⁹ kde je zakončen obloukem doleva. Malé písmeno „p“ nejčastěji píše ve tvaru, který je tvořen z kurentního „v“ a svislého dříku, který je druhým samostatným a často odděleným tahem připojen ke krátkému dříku ve středním pásmu.⁴⁰ Minuskulní

³⁵ Viz tamtéž, fol. 361r.

³⁶ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 105.

³⁷ Viz tabulka či MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, fol. 167r, ř. 1.

³⁸ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 93.

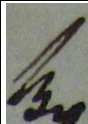
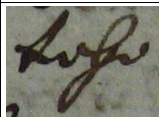

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž, s. 97.

litera „r“ je téměř výhradně v kurentním tvaru, ovšem výjimečně nemá dole rozštěpený dřik a připomíná tak humanistické tiskací minuskulní „v“⁴¹, což můžeme nejvíce sledovat v zápise z roku 1667.

Zkratek P12 užívá poměrně málo, nejčastěji zkracuje formuli „Jeho milosti páně“ (někdy také jeho milosti pána) do tvaru „Y. M. panie“. Na posledním řádku folia 185r si můžeme všimnout zkratky „R S A N.“, kterou rozvedeme jako „rukou společnou a nerozdílnou“. Objevuje se tu také typické stažení slova „svatého“, kdy je napsáno „S“ a nadepsáno písmeno „o“ v doprovodu se všeobecným zkracovacím znamením.⁴² Čas a prostor někdy písařská ruka P12 vyšetřila také neúplným tvarem v obligátní formuli „po nebožtíku“.⁴³ Zajímavostí je zkracování názvů měsíců v roce, které někdy uvádí v podobě „9bris“ či „xbris“⁴⁴. Takto zapsané měsíce rozvedeme do podoby „novembris“ a „decembris“.

1.8 Písařská ruka P15

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1687	245r	Majuskulní „B“ má podobu vyspělého kurentního „B“.
			Velké „G“ či „J“ připomíná arabskou trojku, k jejímuž hornímu oblouku se připojuje dlouhý šikmý tah, který je nahoře zalomen a v ostrém úhlu pokračuje šikmo doleva dolů.
			Písmeno „o“ je otevřené a k připojení písmen doprava slouží drobná klička vpravo nahoře. U minuskulního „h“ slouží k připojení písmen doprava smyčka v dolním pásmu. Na celém slově „toho“ vidíme důsledné spojování všech liter.
			Dřik majuskulního „V“ se nahoře ohýbá doleva, dole se rozštěpuje a druhý dřik se nahoře stáčí doprava.

⁴¹ Tamtéž, s. 98.

⁴² Viz MZA Brno – SOKA Blansko, AM Boskovice, inv. č. 35, kniha č. 10, fol. 185r, ř. 17.

⁴³ Viz tamtéž, fol. 185r, ř. 6.

⁴⁴ Viz tamtéž, fol. 310r.

Přesto, že by rychtářská kniha města Boskovic měla končit rokem 1667, můžeme v ní nalézt také zápis o dvacet let mladší. Jak uvádí regest v tabulce, jde o osvobození od robot a platů na dobu tří let pro Jiříka Slováčka. Jak jsem již uvedl v kapitole zabývající se kodikologickým popisem knihy, je tento zápis napsán na papíře o rozměrech 20 × 15 cm (v poměru šířka x výška) a je vložen mezi folio 244v a 246r. Již při prvním prohlédnutí si písma písařské ruky P15, jež v roce 1687 tento zápis napsala, můžeme konstatovat, že se jedná o zběžnou německou novogotickou kurzívu. V rámci celého textu se nenachází žádné ozdobné prvky, písmo působí moderním dojmem, jednotlivé litery jsou psány jedním tahem, což umožnilo rychlé psaní, o čemž svědčí také mírný sklon textu doprava. Řádky jsou vedeny rovně, pouze ve střední části folia 245r mají nepatrně klenutou tendenci. Produkce P15 lze doložit pouze na zkoumaném foliu.

Majuskulní „B“ plně podléhá kurentnímu vlivu, tudíž jeho tvar má již podobu vyspělého kurentního „B“.⁴⁵ Duktus této litery začíná smyčkou u horní dotahovací linky. Dále je pak vytvořen doprava nakloněný dřík, k němuž je dole připojen oblouček ve tvaru girlandy. Od ní pak vychází další tah, jenž napojuje následující písmeno ve slově. Velké „G“ či „J“ se hodně podobá tvaru, který užíval již písař P13. Můžeme říct, že litera se skládá z tvaru podobnému arabské trojce, k jejímuž hornímu oblouku je připojen dlouhý šikmý tah. V případě P15 je nahoře zalomen a v ostrém úhlu pokračuje šikmo doleva dolů. Vytváří tedy jakousi stříšku. Je však nutné podotknout, že duktus písmene začíná právě odtud. Na slově „toho“⁴⁶ si lze všimnout důsledného spojování všech liter, což výrazně zvyšuje tempo psaní. Všimněme si však také písmene „o“, které symbolizuje typický kurentní tvar této litery. Je otevřená a pro připojování doprava má vpravo nahoře malou klíčku.⁴⁷ Malé „t“ má velmi jednoduchý duktus, tudíž není potřeba se jím více zaobírat. Za zmínku ovšem stojí minuskulní „h“, které P15 opět píše kurentním způsobem a pro připojení doprava slouží smyčka v dolním pásmu.⁴⁸ Kurzivní majuskulní „V“ se v produkci tohoto písaře objevuje s dřikem, jenž se na horním konci ohýbá doleva,⁴⁹ dole se rozštěpuje a druhý dřík se nahoře stáčí doprava.

Zásobník zkratk písaře P15 je na základě pozorování folia 245r a 245v velmi chudý. Vyskytuje se tu pouze zkrácené sousloví „Jeho milost“ ve tvaru „J. M.“

Závěr

Období, v němž kniha vznikala, nabízí skvělou příležitost ke sledování postupného pronikání kurentních prvků do novogotické české polokurzívy či kurzívy, která je postupem let vytlačována a majoritní postavení získává *neogotica germanica*. Vpozorovat lze také průnik humanistického písma do jazykově latinských slov. S ústupem a následným vymizením české novogotické kurzívy ze stran boskovické rychtářské knihy lze pozorovat také úbytek kaligrafičnosti. Původně zdobené nadpisy zápisů získávají zcela prostou podobu a celé texty dostávají vzhled vypovídající o čistě užitkovém, rychlém a praktickém úřednickém písmu, kde by veškerá kaligrafie překážela tempu a potřebě svižného psaní. S tímto faktem souvisí také duktus liter, které jsou v pozdějším období psány takřka výhradně jedním tahem pera, *via facti* ubývají složitě psaná písmena.

⁴⁵ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 67.

⁴⁶ Viz tabulka.

⁴⁷ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 60.

⁴⁸ Tamtéž, s. 58.

⁴⁹ Tamtéž, s. 75.

Obecně lze říci, že písaři, kteří stáli u zrodu boskovické knihy, resp. produkovali v druhé polovině 50. let 16. století, psali českou novogotickou polokurzivou s kurzivními prvky. Konec století, přesněji řečeno počátek století následujícího již do písma přináší kurentní prvky, zpočátku se jedná zejména o minuskulní „r“, jež je specifické rozštěpeným dřikem. U písařských rukou, které tvořily v prvních dvou deceniích 17. století, je běžné používání několika různých tvarů pro tutéž literu. Jednalo se především o majuskulní „R“ či minuskulní „k“. Rostoucí vliv kurentu a přechod k souvislému kurzivnímu psaní představuje logické vyústění pro rozsáhlejší individualizaci písma, kdy se písařům nabízel větší prostor a volnost pro tvoření jednotlivých písmen. Dokladem tohoto faktu je například písařská ruka P12.

Časová působnost písařů je tu poměrně různorodá, tudíž nelze nijak relevantně zobecnit. Při bádání v rychtářské knize však lze sledovat, který písař byl více vytížen a zanechal po sobě řadu zápisů, a který byl vytížen méně. V prvním případě je nutné věnovat pozornost proměnám rukopisu v průběhu jeho působení. K výrazným změnám tvarů písmen u žádného děle produkujícího písaře nedochází. Písař P4 časem upouští od tvoření výrazných oblouků u liter „B“, „d“ či „Y“, „Z“. U písaře P10, který po sobě zanechal značné množství zápisů, je možno na základě porovnání jeho rukopisu v letech jeho prvních a posledních zápisů usoudit, že nejistota či roztřesenost některých tahů pera svědčí o pokročilém věku písaře během posledních let jeho produkce v knize. Zkoumání užívaných zkratk nepředstavovalo žádné zvláštní úskalí, neboť se jich v knize nevyskytuje mnoho a vesměs všichni písaři používají stejné či velmi podobné zkráceniny.

Mgr. Petr Sedláček
Ústav pomocných věd historických a archivnictví
Filozofická fakulta MU
Arna Nováka 1
602 00 Brno
Česká republika
e-mail: sedl.p@mail.muni.cz